

Етапи розвитку української науки цивільного права та її представники

Доцент кафедри теорії й
історії ОДУВС,
канд. юрид. наук
Мирза С. С.

Цивільне право як наука має свою історію розвитку, яка характеризується розробкою наукових цивілістичних концепцій, проведенням наукових досліджень з різних актуальних питань цивільного права на певних історичних етапах. Усі зазначені явища цивільного права як науки мали своєю метою висвітлення стану та особливостей цивілістики. Відповідно, актуальність дослідження розвитку науки цивільного права в Україні обґрунтовано не тільки тим, що цивільні правовідносини оточують людину упродовж всього її життя. Її також можна обґрунтувати тим, що пізнання історії розвитку цивільного права України сприяє усвідомленню внеску українського народу у світову історію розвитку науки цивільного права.

На думку деяких науковців, у цивілістиці існує періодизація, яка передбачає три етапи розвитку науки цивільного права, зокрема: а) дореволюційний (XIX ст. - до 1917 р.); б) радянська цивільно-правова наука (з 1917 р. - кінець 80-х років XIX ст.); в) українська цивілістична доктрина (сучасний етап) [1, с. 276]. Такий підхід до періодизації розвитку цивілістичної науки дає можливість послідовно розглянути умови становлення, наслідки і перспективи розвитку основних цивілістичних шкіл в українських навчальних закладах і наукових центрах.

Однак не можемо не погодитися з думкою інших учених, які вважають, що становлення та розвиток правового регулювання цивільних відносин бере початок ще у дослов'янський період та період давньоруської державності [2, с. 9]. У зв'язку із зазначеним науковці розглядають питання про правове регулювання цивільних відносин на

етапі утворення Київської Русі; у Галицько-Волинській державі; у складі Польського Королівства, Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Також у наукових дослідженнях зазначено, що правове регулювання цивільних відносин відбувалося і в період становлення української державності, тобто під час виникнення Запорізької Січі та утворенні Козацько-Гетьманської держави.

Для першого етапу розвитку науки цивільного права, дореволюційного, (XIX ст. - до 1917 р.) був характерний достатньо високий рівень її розвитку, що підтверджується створення такої видатної пам'ятки права України, як «Зібрання малоросійських прав» від 1807 р. [3], яке, певною мірою, можна вважати першим Цивільним кодексом України. Видатними представниками вітчизняної цивілістики зазначеного періоду були професори: Є. В. Васьковський, Й. О. Покровський, С. С. Дністрянський, В. М. Гордон, О. Л. Боровиковський, Ю. С. Гамбаров, Д. Д. Грім, О. М. Гуляєв, В. Г. Демченко, Л. Н. Казанцев, М. М. Катков, О. В. Куніцин, С. М. Орнатський, С. В. Пахман, А. В. Міцкевич, В. А. Удінцев, Т. М. Яблочков та інші видатні вчені. Сьогодні не можна уявити собі дослідження сучасних науковців щодо багатьох актуальних питань у цивілістиці без використання плідних праць цих учених. По-перше, вони закладали теоретичні основи для розвитку науки цивільного права. По-друге, наукові дослідження цих цивілістів суттєво вплинули на удосконалення цивільного законодавства того часу.

На другому етапі свого розвитку (з 1917 р. - кінець 80-х років XIX ст.) вже радянська цивільно-правова наука в умовах соціалізму переважно зводилася до критики, так званого буржуазного цивільного права. У цей період навіть предмет цивільного права учені-цивілісти визначали по іншому, а саме «цивільне право регулює майнові і пов'язані із ними не майнові відносини громадян та соціалістичних організацій, за винятком таких майнових відносин, що засновані на

адміністративному праві» [4, с. 104]. На цьому історичному етапі значний внесок у розвиток вітчизняної науки цивільного права зробили: професори В. І. Бошко, С. Й. Вільнянський, М. Й. Бару, В. М. Гордон, С. Н. Ландкоф, Г. К. Матвєєв, Ю. Г. Матвєєв, В. К. Дроніков, В. П. Маслов, О. А. Пушкін, Д. В. Боброва, О. А. Підпригора та ін. Не зважаючи на складні умови адміністративно-командної системи, в яких доводилося творити ученим-цивілістам радянського періоду, їх наукові творіння, присвячені актуальним проблемам цивільного права, є фундаментом для досліджень сучасних вчених, вони є відомими не тільки вітчизняній, а й зарубіжній науці цивільного права.

Третій період розвитку вітчизняної цивілістичної думки відображає сучасний стан останньої. У зв'язку із переходом до ринкової економіки все більше уваги з боку учених-цивілістів приділяється інститутам приватної власності, інтелектуальній власності, господарським товариствам, правочинам з нерухомістю тощо. Сьогодні ми можемо спостерігати за розвитком цивілістичних шкіл в Україні, а саме в таких містах як Київ, Харків, Одеса, Львів та в ін. Так, київську цивілістичну школу представляють такі учені-цивілісти: Н. С. Кузнецова, О. В. Дзера, Р. А. Майданик, А. С. Довгерт, С. Я. Фурса, В. В. Луць, М. К. Галянтич, Я. М. Шевченко, Є. О. Мічурін та інші видатні учені. Активно розвивається цивілістична школа у м. Харків, представниками якої є В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький та інші автори. Одеську цивілістичну школу представляють професор Є. О. Харитонов та професор І. С. Канзафарова. Львівська цивілістична школа представлена професорами В. М. Коссаком та З. В. Ромовською. Ці учені постійно плідно працюють над дослідженням проблемних питань цивілістики, а посилання на їх роботи у сучасних монографіях, підручниках, публікаціях стали вже науковою традицією.

Таким чином, можна зробити висновок, що розвиток науки цивільного права можна умовно поділити на три етапи: дореволюційний, радянська цивільно-правова наука, українська цивілістична доктрина. На кожному з етапів розвиток науки цивільного права залежав від політичних, економічних, соціальних та інших чинників. На сьогодні цивілістична наука в Україні постійно розвивається, про що свідчать фундаментальні наукові праці вчених-цивілістів різних шкіл, їх співпраця із науковцями інших країн світу. Такий розвиток зумовлений становленням та постійним рухом уперед цивільних відносин, які завжди є актуальними і будуть знаходитися у полі зору науковців-цивілістів.

Література:

1. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. / Р. А. Майданик. Вступ у цивільне право. – К.: Алерта. - Т. I., 2012. – 472 с.
2. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (ІХ-ХХ ст.): [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / І. Й. Бойко. – К.: Атіка, 2012. – 348 с.
3. Собрание малороссийских прав 1807 г. / сост. К. А. Вислобоков; отв. ред. Б. М. Бабий, А. Н. Мироненко. – К. : Наукова думка, 1993. – 366 с.
4. Генкин Д. М. Предмет советского гражданского права / Д. М. Генкин // Советское государство и право. – 1955. - № 1. – С. 104-107.